

Průvodce Průvodcem

Jak pracovat s Průvodcem, abyste využili všech informací, které obsahuje? – Stěžejní částí Průvodce je série kapitol Úlohy a realizace očekávaných výstupů, které rozvrhují učivo pro jednotlivé očekávané výstupy. Kapitola je – stejně jako výstupů – 51 pro první období vzdělávání a 65 pro období druhé. Všechny kapitoly mají shodnou kompozici, která je předmětem následujícího „návodu k použití“.

FORMULACE OČEKÁVANÉHO VÝSTUPU, ČÍSLOVÁNÍ

Jednotlivé výstupy jsme průběžně očíslovali. Číslo výstupu spolu s jeho přesnou formulací dle RVP najdete vždy v hlavičce kapitoly. Seznam všech očekávaných výstupů pro první období pak na s. 19–20.

7 Žák na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev

◀ hlavička kapitoly

KONKRETIZACE OČEKÁVANÉHO VÝSTUPU

Čtverečkové odrážky odsazují zpřesňující formulace jednotlivých výstupů. Ty poskytují konkrétnější představu o tom, čeho je v rámci výstupu třeba dosáhnout, rozbor očekávaného výstupu na jednotlivé složky a také tipy na to, jak samotnou funkci očekávaného výstupu formulovat. Měly by vám pomoci bezpečně stanovit, co je obsahem výstupu a jaké učivo (činnost) vede k jeho dosažení.

Konkretizace očekávaného výstupu

- Vypravuje příběh podle obrázků, popisuje své zážitky, osvojuje si pravidla vyprávění i popisu.
- Pracuje s jednoduchou osnovou příběhu nebo informativního vyprávění.
- Učí se naplánovat a sestavit jednotlivé části projevu.

◀ konkretizace očekávaného výstupu

Co do formulací očekávaných výstupů vykazuje RVP jistou nejednotnost. Zatímco výstupy v oblasti Matematika a její aplikace jsou pro první období popsány velmi široce, takže doplnění dílčích dovedností a činností, které k jejich realizaci vedou, je bezmála nutné, u oblasti Člověk a jeho svět je tomu naopak:

Schopnost „používat přirozená čísla k modelování reálných situací“ je tedy např. nutno pro výuku specifikovat tak, že žák používá čísla k vyjádření kvantity, dovede pracovat s číselnými obrázky, počítat předměty po desítkách a stovkách, orientovat se v peněžním modelu. Naproti tomu není nutno doplňovat nic, chceme-li, aby žák „vyznačil v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozlišil možná nebezpečí v nejbližším okolí“.

Zcela odlišné jsou formulace výstupů v RVP pro obor Český jazyk a literatura. Tam se lze setkat s poněkud neintuitivním rozdělením komplexních dovedností do několika výstupů. Vyučující tak často jedinou činností realizuje několik očekávaných výstupů najednou, protože ty spolu úzce souvisejí nebo na sebe bezprostředně navazují („zvládnutí hygienických návyků spojených s psaním“ a „psaní správných tvarů písmen“). Toto vše v Průvodci při rozpracování konkretizací zohledňujeme.

ÚLOHY A DÍLČÍ REALIZACE OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ

Tabulky, které zpřehledňují obsah učiva vhodného k dosažení výstupu, mají tyto položky:

I. ročník		
Učebnice	Téma – Učivo	Popis

◀ záhlaví tabulky

V první kolonce je uvedena učebnice, na kterou odkazujeme při popisu učiva a úloh, které je realizují. Pro učebnice Modré řady nakladatelství Prodos jsme zvolili jednoduché zkratky, které jsou vysvětleny v úvodu každé kapitoly.

Pokud má učebnice pracovní sešit, jsou odkazy na něj uvedeny ve druhém sloupci tabulky. Odkazy mají následující obecnou strukturu:

struktura odkazů ►

U1 52 cv. 2a	Začíná zima – Sčítání a odčítání v oboru 0 až 5	Řeší slovní úlohy zadané obrázkem (jedna početní operace).

— pokud jsou cvičení tříděna do podskupin, je písmeno za číslem
 — obyčejně tištěné je číslo cvičení
 — tučně tištěné je číslo stránky
 — číslo u zkratky pro učebnici označuje její díl
 — písmeno označuje učebnici

Pokud je v tabulce uveden **odkaz na konkrétní cvičení**, vede k dosažení výstupu právě ono, pokud je zde **jen číslo stránky**, pak je dosahování výstupu věnována stránka celá.

Pokud je odkaz na stránku v pracovním sešitě uveden **ve stejném řádku tabulky** jako odkaz na učebnici, znamená to, že daná cvičení bezprostředně souvisejí s daným textem učebnice.

A pokud tomu tak není, znamená to, že cvičení v pracovním sešitě lze využít **nezávisle na učebnici**.

pracovní sešit v tabulce ►

II. ročník			
Učebnice	Pracovní sešit	Téma – Učivo	Popis
18	18	Slova souřadná, nadřazená a podřazená	Poznává slova navzájem souřadná, nadřazená a podřazená a učí se chápat vztahy mezi nimi. Třídí skupiny slov podle zadání, přemýšlí a zdůvodňuje svá řešení.
	20 cv. 2c	Procvičujeme	Volí nadřazené slovo, doplňuje souřadná slova.

Podoba odkazu na učebnice však není vždy stejná vzhledem k tomu, že některé učebnice nemají díly nebo v nich nejsou úlohy číslovány či členěny do podskupin (např. učebnice *Člověk a jeho svět*), a tak je odkaz mnohdy značně jednodušší. Stejně tak v některých tabulkách není nutné psát značky pro učebnice, neboť je zcela zřejmé, že pro daný ročník existuje jen jedna, na kterou se odkazuje (*Člověk a jeho svět*). (Detailní informace najdete vždy v každém oddílu Úloh a realizací OV zvlášť.)

Zdůrazníme ještě, že ve valné většině případů je odkazem zachycena **typová úloha**. Učebnice a pracovní sešity obsahují nepřeberné množství úloh postavených na tomtéž principu nebo procvičujících stejný jev či učivo. (Například všechny úlohy z pracovních sešitů k *Čítankám* jsou zaměřeny na rozvoj čtení s porozuměním, na posílení schopnosti hledat informace v textu, vyjádřit svůj názor na ukázkou a kreativně s ní pracovat.) Odkazujeme tedy na tu úlohu, která odpovídá popsané činnosti zcela jednoznačně, aby tak reprezentovala všechny, které při práci s učebnicí k výstupu vedou.

Proto v mnoha kolonkách narazíte na **značku** ⇔, která poukazuje na další konkrétní úlohy, které pracují se stejným učivem nebo stejným principem řešení. Na tento způsob výběru upozorňujeme i v poznámkách pod čarou (viz níže).

značka ⇔ ►

	4 cv. 2⇔ 6 cv. 3 16 cv. 1 38 cv. 3 46 cv. 1 ad.	Počasi je na draka	Vyjádřuje obsah básnického vyjádření svými slovy, hledá přímočaré vyjádření k frazémům a ustáleným slovním spojením, k rčením, obrazným vyjádřením apod.

V kolonce **Téma – Učivo** najdete orientačně zaznamenané téma **obsahu** motivačního článku, shrnující motiv z tematicky koncipované učebnice, námět ukázky apod. a také ve zkratce popsané učivo, které tvoří širší rámec pro konkrétní činnost či úlohu, na kterou se odkazuje. Např.:

téma – učivo ►

I. ročník		
Učebnice	Téma – Učivo	Popis
U1 3	Cesta do školy – Intuitivní představa čísla	Eviduje počet prvků na obrázku. Poznává jednotlivé číslice.

Pokud by však toto rozlišení bylo v konkrétním případě násilné, nebo pokud je nelze provést (tak je tomu často např. v oblasti Člověk a jeho svět), pak tabulka obsahuje pouze jeden orientační údaj.

V posledním sloupci tabulky najdete vždy **popis činnosti**, s jejíž pomocí se výstup realizuje. Volíme takovou formulaci, která – pokud to je možné – spíná dohromady konkrétní úlohu či textové materiály, se kterými se žáci setkají na stránce učebnice, s cílem v očekávaném výstupu. To vám umožní jednak představit si konkrétní činnost, kterou žáci s danou stránkou, úlohou atd. konají, jednak také mít na zřeteli účel, k němuž tato činnost směřuje a jímž je vždy právě očekávaný výstup.

26	26	Kronika obce	Seznamuje se s funkcí obecní kroniky. Dozvídá se, že každá obec je povinna vést obecní kroniku podle stanovených předpisů. Využívá místní kroniku jako zdroj zajímavých informací o své obci (založení obce, první písemné záznamy, kulturní a historické památky, významné události, významní rodáci aj.). Seznamuje se s kronikou školy. Hledá informace v obecní kronice o škole, do které chodí.

◀ popis činnosti

Z toho plyne, že není nutné, abyste byli vybaveni učebnicemi Modré řady nakladatelství Prodos, neboť popis je vždy dostatečně obecný, aby jej bylo možné aplikovat i v jiných podmínkách. Naopak pokud je k dispozici máte, pak vám tabulka zaručí, že bude všem výstupům ve výuce věnována náležitá péče. Tabulka vám totiž naprosto přehledně přiřadí vhodné učivo k očekávaným výstupům a stačí tedy už jen nalistovat danou stránku učebnice, abyste mohli pracovat v hodině.

K tomu může přispět ještě časově-tematický plán, který si v případě zájmu můžete do Průvodce doobjednat.

UTVÁŘENÍ KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ

Při zpracování klíčových kompetencí jsme vycházeli z toho, že to mají být právě očekávané výstupy, co bezprostředně vede k utváření kompetencí u žáků.

V popisu výchovných a vzdělávacích strategií u charakteristiky vyučovacího předmětu je třeba ve vašem ŠVP vymezit „všechny zásadní postupy, které povedou v daném předmětu k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků“ (Manuál 3.5.2.2, s. 60). A mají být „formulovány ke každé klíčové kompetenci“ (tamtéž). Ani Manuál však není zcela jednoznačný v tom, zda každý vyučovací předmět a strategie v něm uplatňované mohou vést k rozvíjení všech klíčových kompetencí.

V rámci předmětu totiž mají být výchovné a vzdělávací strategie „formulovány ke každé klíčové kompetenci, případně společně pro více klíčových kompetencí“ (Manuál, s. 60). Přitom však už z ukázky 23 na s. 61 Manuálu vyplývá, že strategie předmětu fyzika všechny kompetence při nejlepší vůli podpořit nemůže.

Uvedení vazby mezi konkrétním výstupem a těmi kompetencemi, k nimž prokazatelně směřuje, vám umožní přesněji se zaměřit na jejich rozvíjení. V článcích Utváření klíčových kompetencí se snažíme stanovit takto vždy alespoň jednu oblast (komunikativní, sociální a personální atd.), kde je vazba mezi výstupy a kompetencemi přímočará.

Dále vždy doplňujeme upozornění na ty kompetence, které jsou činnostmi vedoucími k dosažení výstupu rozvíjeny sekundárně nebo ne tak bezprostředně.

„Sečtením“ všech kompetencí, které se postupně vyskytnou v těchto článcích u všech výstupů v rámci vzdělávací oblasti (Český jazyk a literatura, Matematika a její aplikace, Člověk a jeho svět), získáte přehled o tom, které kompetence se v dané oblasti skutečně budují a rozvíjejí.

Utváření klíčových kompetencí

Žák se seznamuje s obecně užívanými termíny (slovo, hláska/písmeno, slabika) a s interpunkčními znaménky (čárka, tečka). Postupně se učí chápat slovo jako řadu uspořádaných hlásek (písmen). Praktickými cvičeními se učí rozdělovat slova na hlásky a slabiky a skládat (zapisovat) slova pomocí písmen. Objevuje různé možnosti pro tvoření slov z jednotlivých písmen, správně užívá krátké a dlouhé samohlásky, aby nedocházelo např. k nechtěné změně významu slova. Při práci s cvičeními správně rozlišuje, kde se píšou krátké a dlouhé samohlásky. Všimá si v různých větvích podobných tvarů téhož slova a měl by rozlišit jeho zvukovou a grafickou podobu. Prací či hrou se slovy, jejich dělením a přeskupováním slabik, obměnami písmen či záměnami délek se učí pracovat s rozdílným významem slov, jež mají podobnou grafickou podobu. Tím všim se u něho budují zejména **klíčové kompetence komunikativní**.

Vzhledem k nutnosti nacházet shodné a odlišné znaky probíraných předmětů (slov) a nutnosti správné řešení obhájit a vysvětlit se sekundárně rozvíjejí i **kompetence k řešení problémů**.

◀ utváření klíčových kompetencí

MEZIOBOROVÉ SOUVISLOSTI

Průvodce je zpracován pro vzdělávací *obory*, neboť právě pro ně stanovuje RVP očekávané výstupy. Vzdělávací obory jsou na jednu stranu zaštitěny širšími vzdělávacími *oblastmi*, na stranu druhou škola může vzdělávací obsah oborů rozdělit do několika vzdělávacích *předmětů*. Je tedy představitelné, že např. obsah vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět (který je současně i vzdělávací oblastí) bude na vaší škole rozdělen do dvou předmětů, v nichž jeden bude věnován problematice rozmanitosti přírody, druhý problematice mezilidských vztahů a společnosti.

Abychom neomezovali tuto možnost rozdělit obor do více předmětů, vycházíme v Průvodci ze závazných očekávaných výstupů bez ohledu na to, v jakých předmětech se na které škole budou realizovat. Mezioborové souvislosti zůstávají pevné při jakémkoliv rozčlenění na předměty. Zpracování Průvodce je tedy univerzální pro každý ŠVP.

Nicméně i v rámci oborů jsou mezi výstupy některé velice důležité souvislosti, a tak v článku o souvislostech mezioborových nejprve vyjasňujeme tyto vnitrooborové vazby.

vnitrooborové ►
vazby

OV 35 úzce souvisí s **OV 36** [začlení svou obec (město) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozoruje a popisuje změny v nejbližším okolí, obci (městě)] a **OV 37** [rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitosti], s nimiž tvoří přirozený celek.

Následně upozorňujeme na ty výstupy z ostatních oborů, jejichž realizace aktuální výstup bezprostředně podporuje. Takto stanovené vazby nejsou jen tematickou blízkostí nebo vnějškovým pojítkem. Hledáme takové souvislosti, kdy dosažení jednoho výstupu přirozeně a bezprostředně podporuje dosažení jiného výstupu v dalším vzdělávacím oboru.

mezioborové ►
souvislosti

Mezioborové souvislosti

OV 3 je výrazně provázán s **OV 4** [pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost], **OV 5** [v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči], **OV 6** [volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích] a **OV 7** [na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev]. Všechny tyto očekávané výstupy souvisí s mluveným projevem v různých situacích. Z toho důvodu jsou ukázky z učebnic uváděny pouze v souvislosti s OV 3, aby nedocházelo k opakovanému uvádění příkladů.

Bezpečné ovládnutí všech těchto výstupů je nezbytným předpokladem k tomu, aby žák uměl volně hovořit na veřejnosti, vést konstruktivní dialog, aby jeho mluvený projev působil přirozeným a kultivovaným dojmem. Tyto očekávané výstupy mají přímou mezioborovou souvislost s **OV 49** vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět [chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která mu je nepřijemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné dítě] a dále s **OV 51** [reaguje adekvátně na pokyny dospělých při mimořádných událostech]. I zde jde o to, aby žák uměl zvolit komunikační prostředky adekvátní situaci a dokázal vyjádřit svůj postoj i prosadit svůj zájem.

A teprve v třetím kroku předkládáme vazby pouze podpůrné, tedy takové, kdy jeden obor poskytuje druhému pole pro aplikaci nebo materiál pro upevnění dovedností. Mnohdy zde najdete i náměty na integrativní propojení některých témat, které různé očekávané výstupy mohou sdílet.

integrativní ►
propojení
témat

OV 2 [porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti] a **OV 6** [volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích] ze vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura mohou obohatit výuku především zajímavými texty a obrázky a uvedením učiva daného vzdělávacího oboru do širších souvislostí.

Orientaci v článcích by mělo usnadnit to, že výstupy, které jsou v nich uváděny právě z toho důvodu, že mezi nimi jsou hledané vazby, tiskneme tučně; pokud zde výstup uvádíme z jiného důvodu, je tištěn stejně jak ostatní písmo článku. Na první pohled tedy z odstavce vystoupí ty výstupy, které jsou provázané.

Při tomto pojetí mezioborových souvislostí, kdy se vychází striktně od očekávaných výstupů a jejich vazeb, není vždy možné propojovat obory prostřednictvím učebnic. Tam však, kde na souvislosti mezi učivem zpracovaným v různých učebnicích upozornit lze, najdete tabulku zpracovanou do téže podoby, jakou mají tabulky Úloh a dílčích realizací OV. Tabulky mezioborových souvislostí však nemají modrý podtisk.

mezioborové ►
souvislosti
– tabulka

III. ročník

Čítanka	Pracovní sešit	Téma – Učivo	Popis
	59 cv. 6	Opakujeme si s Emilem	Řeší labyrint v rovině.
62		Tucet školních značek	V literárním textu popisuje význam a geometrický tvar dopravních značek.